LA INSPECCIÓ DE L'ENSENYAMENT PRIMARI DE 1841 A MATARÓ, FETA PER LAUREÀ FIGUEROLA

Els governs liberals de la primera meitat del segle XIX volen implantar un sistema educatiu que pugui fer efectiu l'ensenyament amb el qual pretenen transformar la societat i, per aquest motiu, necessiten conèixer de manera fefaent la realitat escolar. És a partir de la legislació educativa de 1838, que es reforça la idea que és necessari fer actuacions estructurades en aquest sentit, i es va perfilant una inspecció escolar de competència estatal. Ben aviat es fan els primers assajos, i una mostra n'és la visita d'inspecció de 1841 a la província de Barcelona, fins que al 1849 es crea el Cos estatal d'Inspectors d'Instrucció Primària.

En aquesta comunicació, analitzarem la inspecció que porta a terme Laureà Figuerola a Mataró el novembre de 1841, dins les visites que fa a les escoles d'instrucció primària de la província de Barcelona, entre el 3 d'agost de 1841 i el 28 de juny de 1842, amb l'objectiu d'obtenir tot un seguit de dades que li permetin tenir una visió de com està atès l'ensenyament i que la comissió provincial d'instrucció pública elevarà al Govern. Inspecciona els onze partits judicials, i les anotacions que fa estan conservades a l'Arxiu General Històric de la Universitat de Barcelona. En el cas de Mataró, aquesta visita ens fa possible acostar-nos a com està l'ensenyament en aquest moment, tot just tres anys després que, a nivell local, també s'ha demanat la titulació als mestres que hi exerceixen, i relacionar-ho amb el context general de la província.

LA INSPECCIÓ EDUCATIVA LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

Durant la primera meitat de segle XIX es posen les bases per construir i desenvolupar un sistema educatiu, però hi ha una administració desmantellada que és incapaç de donar resposta a les necessitats educatives de la població.

Amb el segle comença la tendència centralitzadora, uniforme i estatista de l'ensenyament i desapareix el caràcter gremial anterior, i aquest fet té una especial incidència a Catalunya. A mesura que els governs van definint i concretant el sistema educatiu nacional, ho fan de la seva administració i dels seus òrgans de control, els quals estan directament relacionats amb l'obtenció de dades i la continuïtat en la realització d'enquestes i estadístiques.

La voluntat de tenir dades sobre la situació educativa, per tal de fer-ne un diagnòstic i plantejar possibles actuacions, ja es fa d'una manera més o menys

regular a partir de la segona meitat del segle XVIII i els primers anys del segle XIX, en què es fan enquestes amb finalitat només educativa el 1790, 1801 i 1807, però també hi ha diverses estadístiques que inclouen dades sobre ensenyament (Cadastre d'Ensenada 1750-1760, censos de 1787 i 1797, interrogatoris de 1800, 1801, 1802) i enquestes amb finalitat fiscal.

Durant el segle XIX, l'Estat inicia i estructura la recollida sistemàtica de dades sobre la xarxa escolar i es poden diferenciar tres etapes:[1]

- 1808-1833: amb la crisi de 1808 i la Guerra del Francès, l'administració queda molt afectada i es paralitzen les estadístiques. Les primeres dades de l'administració liberal en aquest sentit es fan el 1813, 1820 i 1821 i pretenen conèixer quina és la situació escolar heretada i poder portar a terme els seus projectes de reforma educativa. En els darrers anys de la monarquia absoluta, el 1830-1831, es fan per saber quants establiments educatius hi ha i quants alumnes.

- 1834-1843: s'inicien les estadístiques regulars d'àmbit central, provincial i local, amb les de 1834, 1835, 1836 i 1840-1842, mentre es configura la nova organització administrativa liberal durant la minoria d'edat d'Isabel II.

- 1843-1850: les estadístiques de 1844, 1846, 1848 i 1850 es fan quan ja s'ha creat la Direcció General d'Instrucció Pública (1846), que representa un pas important en la consolidació de l'administració educativa central. A partir de la creació del Cos estatal d'Inspectors d'Ensenyament Primari el 1849, les dades estadístiques educatives no han de dependre de les autoritats locals per obtenir-les.

Però l'Estat també vol portar a terme un control sobre l'ensenyament, i per aquest motiu va adaptant els òrgans amb què ho fa:[2]

- El 1812 es crea la Direcció General d'Estudis, que es fa realitat el 1821.

- En la restauració de Ferran VII (1814-1820) es paralitzen les realitzacions del període anterior i hi ha un buit en l'estadística escolar.

- En el Trienni Liberal es torna a la situació anterior (tot i que la Direcció General d'Estudis no comença a funcionar fins al 1821).

- En la segona restauració de Ferran VII (1823-1833) es torna a abolir la Constitució de 1812 i el cos legislatiu, però el *Reglamento de las Escuelas de Primeras Letras* de 1825 crea la Inspecció General d'Instrucció Pública (1825), i alhora les juntes de capital i les juntes de poble (d'àmbit provincial i local, respectivament, que actuen com a juntes inspectores).

- Durant la regència de Maria Cristina i Espartero (1833-1843), es crea la Comissió Central d'Ensenyament Primari i les comissions provincials de

partits i locals (1834), se suprimeix la Inspecció General d'Instrucció Pública (1834), es restableix la Direcció General d'Estudis (1834), que és substituïda el 1843 pel Consell d'Instrucció Pública (només de caràcter consultiu), es creen les comissions d'instrucció pública de província, partit i poble (el 1836, en el *Plan General de Instrucción Pública* i el 1838 per Llei), i es preveu el nomenament d'inspectors d'escoles (1840).

- En el regnat d'Isabel II es crea la Direcció General d'Instrucció Pública (1846-1851 i reapareix el 1857), se suprimeix el Consell d'Instrucció Pública (1849) que reapareix el 1850, i el 1857 es passa a nomenar el Reial Consell d'Instrucció Pública, i també es crea el Cos estatal d'Inspectors d'Instrucció Primària (1849).

Aquest control de l'ensenyament, a finals de la dècada dels quaranta es pot fer perquè s'ha establert una jerarquització clara entre els ensenyaments i els centres, que fins ara no havia existit.[3] La funció inspectora sobre els col·legis, però, s'exerceix de maneres molt diverses, que van des d'un qüestionari elaborat per la Direcció General d'Instrucció Pública i que ha d'emplenar un delegat del rector només en visitar alguns centres, o informes i dictàmens de totes les escoles d'una àrea geogràfica que fan els inspectors per al rector, i aquest els eleva a la reina.[4] No obstant això, hem de pensar que els exàmens públics que realitzen la majoria de centres d'ensenyament cada any també es poden considerar un indicador de l'ensenyament que es fa, i amb els quals els pares constaten els avenços dels seus fills i les autoritats exerceixen un mínim control.

La Ley autorizando plantear provisionalmente un Plan de Instrucción Primaria, de 21 de juliol de 1838,[5] ja té un títol que es refereix a les autoritats encarregades de la inspecció i govern de les escoles primàries, en què exposa:

- La direcció i règim de la Instrucció Primària en tot el regne correspon al Govern de S.M. mitjançant el Ministeri de Governació (art. 27).

- A cada capital de província s'establirà una comissió d'instrucció primària (composta pel cap polític com a president, un representant de la diputació provincial, un eclesiàstic elegit per la diòcesi, i dues persones il·lustrades nomenades pel cap polític a proposta de la diputació; aquests càrrecs seran gratuïts, honorífics i renunciables) (art. 28).

- Les comissions provincials hauran de fer el següent: tenir cura que s'estableixin les escoles en tots els pobles que n'hi ha d'haver; formar els districtes d'agrupaments de pobles quan siguin menors de 400 veïns; proposar al Govern les mesures per fomentar la instrucció primària a la província; vigilar (persones de dins o de fora la comissió) almenys una vegada l'any tots els establiments d'instrucció primària de la província i, si ho creuen oportú, les escoles de diversos pobles la posaran sota la inspecció d'una comissió local; vetllar perquè els mestres compleixin els seus deures,

i si no ho fan els suspendran un mes el sou, i fins i tot poden proposar al Govern d'expulsar-los, si S.M. ho autoritza; proposar al Govern els mitjans necessaris per millorar l'educació a la província i les reformes necessàries en els reglaments d'instrucció primària; nomenar els membres de la comissió d'examen; tenir cura que els fons destinats a ensenyament no es desviïn per a altres fins, i proposar al Govern que les obres pies que ja no tinguin la seva finalitat inicial es dediquin a ensenyament; donar al Govern totes les dades que demani sobre ensenyament i fer l'estadística anual de les escoles de la província (art. 29).

- Les despeses autoritzades que facin les comissions provincials, s'inclouran en els pressupostos de cada província (art. 30).

- En tots els pobles on, per aquesta llei, hi hagi d'haver una escola, hi haurà una comissió local d'instrucció primària subordinada a la de la província. Aquesta comissió local estarà formada per l'alcalde com a president, un regidor, un capellà elegit per l'Ajuntament (si n'hi ha més d'un), i dues persones nomenades per l'Ajuntament. (art. 31).

- Les comissions locals hauran de vigilar la conducta dels mestres de les escoles públiques i privades; proposar a la comissió provincial on caldria establir escoles noves i com dotar-les; proporcionar a la comissió provincial totes les dades que li demani sobre la instrucció primària; vetllar perquè no es desviïn per a altres fins els fons assignats a les escoles, i demanar a l'alcalde que es passi comptes als administradors de les obres pies que les sostenen (art. 32).

- Les despeses autoritzades de les comissions locals, s'inclouran en els pressupostos municipals (art. 33).

- Les comissions provincials i locals tindran uns reglaments particulars que farà el Govern (art. 34).

LA INSPECCIÓ EDUCATIVA A MATARÓ LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

Si bé ja hem dit que per a l'Estat liberal l'ensenyament és un mitjà important per transformar la societat, i això queda palès en la legislació educativa, en canvi, es fa evident una manca de recursos econòmics per portar a terme iniciatives en aquest sentit. A Mataró també s'evidencia aquesta situació, ja que si bé s'intenta seguir la legislació en la creació de nous centres i que els existents també la compleixin, la implicació municipal és difícil d'aconseguir i sovint s'al·leguen problemes econòmics per fer efectiva la norma, que no s'aconsegueix del tot fins que la implantació progressiva de l'Estat liberal i els seus instruments de control, com la inspecció educativa, són plenament vigents a principis de la dècada dels seixanta.

Pel que fa a la inspecció d'ensenyament local, la primera Junta Inspectora d'escoles es crea el 1826[6] en compliment del *Plan y Reglamento de las Escuelas de Primeras Letras del Reino*, de 16 de febrer de 1825, i està formada pel governador, per Marià Sanabre (rector) i per Ignasi Somullà (síndic personer del Comú). El 1834 es constitueix la Comissió Local d'Instrucció Pública,[7] que exerceix les funcions d'inspecció, vetlla per l'ensenyament i actua en situacions conflictives, sobretot referides al compliment dels convenis signats amb les congregacions que fan ensenyament públic a la ciutat.[8] I el 1835 queda constituïda la Comissió d'Instrucció Pública de Partit,[9] amb el rector, Joan Baró, Gaspar Borràs i Melcior de Palau. També, a partir de 1836, hi ha constància que l'Ajuntament té una comissió d'escoles que s'ocupa dels temes relacionats amb les Escoles Pies, l'Escola de Nàutica i l'Escola de Dibuix, com a centres que estan sota la seva protecció i en depenen econòmicament, a més de ser el responsable de les seves reparacions i tenir cura de dotacions de mobiliari i material.[10]

A partir de 1835, i fins al 1838, es creen a la ciutat tot un seguit de petits centres educatius, de ben segur, sota la influència del fet que es vol traslladar al terreny educatiu l'arrelament de la política liberal i portar a terme la secularització de l'ensenyament, a més, l'ensenyament privat encara gaudeix d'una absoluta permissibilitat des de l'Antic Règim. Amb el *Plan de Instrucción Primaria* i el *Reglamento de las Escuelas Públicas de Instrucción Primaria Elemental* de 1838, no s'aconsegueix que l'Ajuntament obri nous centres, igual que succeeix a nivell general, però es comença a exercir un control sobre l'ensenyament i, entre altres disposicions, s'exigeix que es tingui la titulació corresponent al grau que es vol ensenyar. Això fa que desapareguin petites escoles i, en canvi, a partir de la meitat de segle, es creïn centres privats més grans amb diverses aules, dependències i facilitats, amb mestres avalats per la certificació i després pels estudis: el Colegio de Juan B. Viza, Valldemia o Mataronés, els d'Anna Casañas, Francesca Vilardebò, Cor de Maria, etc., tot i que en el cas dels ordes religiosos gaudeixen de permissibilitat (que no fan servir ni les Concepcionistes –que s'han establert a la ciutat el 1846– ni les Missioneres Cor de Maria; les primeres, té el títol la directora i les segones totes les mestres). El *Plan Pidal* de 1845 actua també en aquest sentit en els establiments d'ensenyament secundari, tant privats com públics, i té efectes primer sobre Santa Anna i, posteriorment, quan Valldemia i el Mataronés obren, ja ho fan segons aquestes prescripcions.

Informacions concretes sobre les inspeccions educatives que es fan a la ciutat durant la primera meitat del segle, n'hi ha molt poques i segueixen la tònica general a nivell estatal. Per una banda, hem de tenir en compte que l'estructura educativa que hi ha a la ciutat és tot just un projecte, està adreçada majoritàriament a nois i gira al voltant d'Escoles Pies que atenen tots els nivells educatius d'aleshores (des de parvulari fins als estudis de l'aula de filosofia), que es complementa amb petites escoles d'ensenyament primari que tenen poca envergadura, i els estudis professionals que es realitzen a les escoles de Dibuix, Nàutica i, a partir de 1840, també de Música. Les nenes tenen una oferta educativa molt minsa, fins que al 1846 s'obre l'escola de Sant Josep, per conveni amb l'Ajuntament, i a càrrec de l'associació

religiosa francesa de la Sagrada Família (si bé, la congregació de Mataró el 1850 s'escindeix de l'obediència francesa i dóna lloc a la fundació de les Germanes de la Puríssima Concepció), que fa ensenyament primari públic i privat, junt amb matèries de guarniment. Per altra banda, tot just s'estan estructurant i establint, per part de l'Estat, les mesures de control de l'ensenyament, que li permetin tenir una aproximació clara de la situació educativa per tal de poder-hi actuar.

Dins d'aquest context, el període de 1838-1841, a nivell de dades, és un privilegiat, ja que queda emmarcat entre una inspecció a nivell municipal i una a nivell estatal de l'ensenyament primari, que és el majoritari. Aquests fets ens permeten tenir informacions precises pel que fa als centres d'aquest nivell, i són d'especial rellevància perquè ens en relacionen tot un seguit de petita envergadura i dels quals és difícil trobar altra documentació; però també som conscients que les inspeccions no els visiten tots, i només fan els que, dins d'aquesta categoria, tenen una certa importància i, per tant, en quedarien al marge els mestres que tenen pocs alumnes o els preceptors particulars. La xarxa educativa d'ensenyament primari que ens dibuixen d'aquest període, podria ben ser que fos vigent en els seus anys anteriors i posteriors, bo i que els centres més petits tendeixen a disminuir progressivament perquè hauran d'acomplir les prescripcions legislatives, que sovint no fan. En el cas dels nens és molt clar, en el de les nenes, no hi ha gairebé dades en aquest període.

El febrer de 1838 l'Ajuntament de Mataró, seguint les directrius del cap superior polític,[11] demana als mestres particulars d'ensenyament primari de la ciutat que presentin la documentació que els acrediti a exercir com a tals, ja sigui amb el títol de mestre, la certificació d'examen o documents que els hagin autoritzat. Els mestres que estan en aquesta situació en aquests moments són catorze (recordem que aquesta disposició no afecta les escoles públiques, com és el cas de les Escoles Pies, on exerceixen diversos mestres) i només vuit d'ells presenten la documentació: Marià Salvaña, Jaume Riera, Magí Baxés, Joan B. Viza, Domènec Mayol, Josep Macià, Vicenç del Villar i Joan Marquès (prev.); mentre que els sis restants no tenen cap titulació i, per tant, segons mana la llei i el cap superior polític, han de tancar les seves escoles a finals del mes d'agost, com és el cas de Miquel Puig, Josep Fàbregas, Antoni Borrell i Josep Comas, a més dels mestres Fèlix Vallloberas i Francesc Brunet, que exerceixen el mes de febrer, però que a finals del mes d'agost sembla que ja han deixat de fer-ho. Bo i la prescripció de tancar les escoles dels docents que no tenen títol, sembla que no s'acompleix, com és el cas de Josep Comas, en què hi ha diverses dades que ens fan pensar que exerceix a la ciutat fins almenys 1855, en canvi no figura en la inspecció de 1841.[12]

Aquesta actuació de l'Ajuntament ens permet conèixer els noms dels mestres particulars establerts a la ciutat, però en ser un pur tràmit administratiu no ens facilita cap dada més referent a l'ensenyament que fan, i hem d'esperar fins a la inspecció de Laureà Figuerola, el 1841, per tenir alguna dada precisa en aquest sentit. No obstant això, aquestes dades de 1838 ens serveixen per constatar com, en el cas concret de Mataró, durant la primera meitat de segle XIX, ja s'inicia el

control de l'administració pública sobre l'ensenyament de la ciutat fent comprovacions de la possessió del títol per exercir de mestre i que al cap de tres anys es reforça amb la inspecció educativa que es fa a nivell de tota la província. El paper cada vegada més rellevant de la inspecció a nivell de tot l'Estat, es fa evident quan el 1849 es crea el Cos estatal d'Inspectors d'Instrucció Primària i, a partir de llavors, les visites són més constants i progressivament tenen efectes evidents sobre l'acompliment de la legislació vigent.

Per acabar, no voldríem deixar d'esmentar que el 1835 també es fa una relació de sords, muts i cecs que ens permet d'intuir algunes dades educatives sobre l'ensenyament de discapacitats.[13]

LA INSPECCIÓ DE LES ESCOLES D'ENSENYAMENT PRIMARI DE MATARÓ DE 1841

Laureà Figuerola és l'inspector que fa les visites a les escoles d'instrucció primària dels onze partits judicials de la província de Barcelona, per recollir dades entre el 3 d'agost de 1841 i el 28 de juny de 1842.[14] En el moment d'iniciar la seva tasca, tot just acaba de finalitzar els seus estudis de mestre a l'Escola Normal Central de Madrid, que els havia seguit amb una beca de la Diputació Provincial de Barcelona, i retorna a Barcelona, on havia de ser un element clau per establir l'Escola Normal, però la Diputació, al·legant falta de local, no ho fa efectiu fins al 1845.[15]

Figuerola neix a Calaf el 1816, i és fill d'una família benestant i liberal que es trasllada a Barcelona el 1823. De jove s'interessa per l'economia, i n'estudia a les escoles de la Junta de Comerç. Durant uns anys s'interessa pel món de l'educació, i amb divuit anys imparteix un curs d'ensenyament mutu per a les mestres de les escoles benèfiques de la Junta de Dames de Barcelona. El 1837, en restablir-se la Universitat de Barcelona, es matricula a la facultat de dret, i els cursos 1839-1840 i 1840-1841 estudia becat per la Diputació a l'Escola Normal Central de Madrid i alhora segueix la carrera de dret.

El 24 d'abril de 1845 s'inicien les classes teòriques a l'Escola Normal de Barcelona, si bé no s'inaugura formalment fins al mes d'octubre, sota la direcció de Laureà Figuerola. El curs 1846-1847 ja simultaneja les classes a l'Escola Normal amb les de substitut a la Universitat de Barcelona, fins que al 1847 guanya la càtedra de dret administratiu i economia política i s'hi dedica plenament. Posteriorment, desenvolupa diversos càrrecs polítics i el 1869 és ministre d'Hisenda, a més, també és un dels fundadors i el primer president de la *Institución Libre de Enseñanza*. Entre les obres de temàtica educativa, destaquen el *Manual completo de enseñanza simultánea mutua y mixta* de 1841, *Guía legislativa e inspectiva de instrucción Primaria* de 1846, entre d'altres.

La visita d'inspecció que fa Figuerola a Mataró el 1841 conté dades quantitatives i qualitatives que són d'especial interès per la manca gairebé total de referències, sobre la pràctica docent a la ciutat la primera meitat del segle.

En concret, la inspecció es porta a terme durant els dies 17, 18 i 20 de novembre de 1841. Cada matí es visiten diverses escoles, la primera a les 10 i la darrera entre 2/4 de 12 i les 12, i té majoritàriament una durada inferior a mitja hora.[16] L'única excepció remarcable en la durada de la visita és la de les Escoles Pies, amb cinc mestres, en què dedica tot el dia 17.

Per recollir les dades fa servir un imprès per a cada escola que visita, on consta el número de la visita d'inspecció amb el dia i hora, el nom del poble i el partit judicial al qual pertany, si hi ha comissió local d'ensenyament, quin tipus d'escola és i l'adreça, dades descriptives sobre el local, dades sobre el mestre (estat civil, edat, fills, classe de títol que té, si exerceix algun altre càrrec, quina capacitat té, i els honoraris que percep de cada alumne), d'on procedeix la dotació econòmica, quants nens i nenes hi assisteixen i de quina edat (fa dues divisions, de 6 a 10 anys i de 10 anys en endavant), el sistema d'ensenyament que fa servir, els llibres que utilitza, quantes hores ensenya, quin tipus de registre fa servir, quina disciplina, si l'escola té la llei i el reglament, quines millores ha fet i, finalment, hi ha les observacions.

Es visiten nou escoles, totes de nens, i Figuerola ja observa, a nivell general de la província, que el nombre de centres de nenes és molt poc significatiu. Mataró estaria dins d'aquesta generalització ja que, com hem dit, la primera escola de nenes de certa envergadura serà la de Sant Josep, que obrirà el 1846 en conveni amb l'Ajuntament, i mentrestant hi ha alguna mestra privada i petites escoles particulars.

Les nou escoles relacionades en la visita són les Escoles Pies (amb Pius Mata, Narcís Cruzat, Francesc Garau, Ventura Miler i Damià Montaña), i les escoles de Josep Fàbregas, Francesc Borrell, Josep Macià, Marià Salvaña, Magí Bages, Joan B. Viza, Joan B. Marquès i Alexandre Mumpà. Dels vuit mestres que tenen la seva pròpia escola, set ja la tenien el 1838: Salvaña, Bages (llavors l'anomena Baxés), Viza, Macià i Marquès acomplien la llei, mentre que Fábregas i Borrell (Francesc Borrell, que suposem fill d'Antoni, la inspecció puntualitza que portava exercint molts anys amb el seu pare) no tenien la titulació, però el 1841 ja la tenen. Mumpà ha obert la seva escola aquest mateix any.

Pel que fa a les escoles, l'única que té diversos nivells i és pública és la dels Pares escolapis, que tenen una aula de parvulari, una de lectura, dues d'instrucció primària elemental i una de superior. La resta són d'ensenyament primari particulars i estan ubicades al carrer de la Mercè, Hospital, Sant Ramon, Nou, Camí Ral, Barcelona, Riera i Sant Roc, respectivament.

Els locals en què estan ubicades les escoles són tots de lloguer, tenen habitació per al mestre i el mobiliari de les aules consisteix en algunes taules, bancs, pissarra i algunes làmines amb mostres que són propietat del mestre. L'única excepció és la de les Escoles Pies, que el local és propi.

Els mestres de les vuit escoles privades són majoritàriament solters, i la seva edat va dels 21 als 57 anys. Pel que fa a la capacitat dels mestres, no hi figura la

de tots, però precisa que d'un és nul·la, d'un altre que és curt i d'un tercer que és regular. Pel que fa a la professionalització docent, observa que no s'ha aconseguit, i que encara l'exercici del magisteri es compagina amb d'altres ocupacions, com ens ho vénen a demostrar les anotacions que Josep Macià és pobre i fa, a més, de barber, i Joan B. Viza és macer a l'Ajuntament.

Els honoraris que paguen els alumnes van des d'1 ral als 30 al mes (majoritàriament entre 4 i 10 rals), però a les Escoles Pies els pobres no paguen i en dues escoles més hi ha algun alumne gratuït. També en l'escola de Fàbregas hi ha sis pensionistes.

Pel que fa al nombre d'alumnes dels centres, van des dels 468 de les Escoles Pies (que tenen diverses aules) als 40. Les vuit petites escoles tenen entre 40 i 88 alumnes, amb una mitjana de 56,5 alumnes/escola, i els nens són majoritàriament d'entre 6 i 10 anys.

El mètode que s'utilitza a totes les escoles és el mixt (que el considera individual i simultani), si bé no sabem en quina proporció cada un. En aquest cas, es segueixen les orientacions del *Reglamento* de 1838, que manifesta un clar refús al mètode individual d'ensenyament, però deixa llibertat al mestre per elegir el més adequat entre el simultani, mixt i mutu.

Pel que fa als mètodes d'ensenyament i els llibres de text, les escoles utilitzen els que marca la llei i se segueix la tendència de la província de Barcelona. Com a mètodes per matèries, a Mataró s'utilitza per a la lectura majoritàriament el lletreig, per a l'escriptura majoritàriament Iturzaeta, per a la gramàtica hi ha diversitat i no en predomina cap (Real Academia, Salvá, Colegio Académico, Herranz, o no se n'utilitza cap), per a l'aritmètica, majoritàriament Riera i Ferrer i, per a la religió, la doctrina. Els llibres, els compren els pares, se'n fan servir entre tres i cinc, i predominen *Catón*, *Regla de vida*, *Lecciones*, Naharro, Simón de Nantua, Amigo i Fleuri.

Les classes es fan en sessions de matí i tarda. Majoritàriament, es fan tres hores al matí i tres a la tarda, tal i com marca la llei, però hi ha tres excepcions: els Pares escolapis fan dues sessions de dues hores, Francesc Borrell fa dues sessions de dues hores i mitja, i Magí Bages fa una sessió de matí de tres hores i mitja i a la tarda de dues hores i mitja. Aquesta diversitat està dins la tònica general de les escoles de la província.

Els registres dels nens són majoritàriament una llista, i pel que fa a la disciplina hi ha poques dades, però en dues escoles es fa servir la palmeta. En la majoria d'escoles, no hi ha la llei ni el reglament.

Amb les dades que hem exposat i la informació que conté el document referent a la província de Barcelona, podem afirmar que la ciutat està dins la tònica general de la província pel que fa a professionalització dels docents, les titulacions, horaris, calendari escolar, llibres de text que s'utilitzen, alumnes per escola (que consisteix generalment en una sola aula), ensenyament majoritàriament de nois, etc.

Destaca que a Mataró el mètode educatiu utilitzat és a totes les escoles el mixt, que segueix les directrius legislatives de 1838 que es deixi d'aplicar el mètode individual i s'apliqui aquest, mentre que a nivell de la província tot just s'ha iniciat aquesta tendència que, com bé ens demostren les dades, de les 302 escoles visitades s'aplica el mètode individual en el 40%, el mixt (de simultani i individual) en el 42,4%, el simultani en el 13,2% i el mutu en el 3,7%. L'aplicació dels nous mètodes està estretament relacionat amb una precària formació dels mestres, que progressivament anirà millorant.

Finalment, volem relacionar els aspectes que contenen els impresos utilitzats per Laureà Figuerola i, a tall d'exemple, reproduïm el que correspon a les Escoles Pies:

Nº VISITA 112 A

Distrito judicial de Mataró, día 17 de noviembre de 1841, hora a las 10 de la mañana

Pueblo: Mataró	vecinos: 2608	habitantes:
nacidos(tm):	muertos:	matrimonios:
número de niños:	personas que solo saben leer:	personas que saben leer y escribir:

1- Está reunido para formar escuela con:

2- Número de escuelas de:
niños: públicas: 1 de los padres Escolapios, tiene una aula de párvulos, 1 de lectura, 2 de instrucción primaria y 1 superior
particulares:
niñas: públicas:
particulares

3- Hay comisión local?
predisposición:

4- Local, su estado:
propio de el convento de los PP
hay habitación del maestro? si
menaje, su estado: mesas de dos caras
menaje propio de:

5- Maestro D. Pio Matas, Narciso Cruzat, Fco. Grau, Ventura Miler, P. Damián Montana

estado: Ecco. (¿eclesiástico?)	con hijos:	su edad:
clase de título:	le nombra: el ayuntamiento	
ejerce algún otro cargo?	su posición: estimada	capacidad:
percibe por cada niño: 1, 2, 3, 4 rs	gratuitos: los pobres	

6- Su dotación

de fondos públicos:	de retribuciones, etc.	4266 rs y por aumento 38 (¿onz?), además de las retribuciones de los ricos
es bien pagada?		

7-

Niños de 6 a 10 años:	de 10 en adelante:	Total: 468
Niñas de 6 a 10 años:	de 10 en adelante:	
Asisten en verano?		

8- **Sistema:** Ind.-sim (Individual-simultáneo)

Método de lectura:	deletreo
Método de escritura	Torio
Método de gramática:	Real Academia
Método de aritmética:	Ferrer
Método de religión:	Doc. cat.
Adelantan los niños?	
Quien da los libros?	los padres
Libros adoptados:	Catón, Regla de vida, Lecciones
Registros:	
Disciplina:	
Horas de enseñanza:	2 y 2

9- **Hay la ley y reglamento?** En el B. of. de I. Pub.

10- **Qué mejoras se han hecho, y desde cuando?** Su creación es del siglo anterior.

LES INSPECCIONS EDUCATIVES POSTERIORS

Les inspeccions de la segona meitat del segle ja es fan tenint el Cos estatal d'Inspectors d'Instrucció Primària com el mitjà que l'administració pública té per supervisar l'ensenyament, i que ben aviat seguiran les directrius que fixa la *Ley de Instrucción Pública* de 9 de setembre de 1857 (també anomenada Llei Moyano)[17] on, en la secció quarta (referent al govern i l'administració de la instrucció pública), el títol quart està dedicat íntegrament a la inspecció dels establiments d'ensenyament:

- El Govern exerceix la inspecció dels establiments d'instrucció públics i privats (art. 294), i les autoritats civils i acadèmiques s'ocuparan que l'Església vetlli per l'educació religiosa dels alumnes (art. 295 i 296).

- Els inspectors seran nomenats pel rei (art. 298).

- Al primer ensenyament, el Govern vigilarà mitjançant els seus inspectors especials i inspectors generals d'instrucció pública. Els rectors de les universitats visitaran tots els establiments del seu districte i faran una inspecció constant (art. 297).

- A cada província hi haurà un inspector d'escoles de primer ensenyament, però se'n podran nomenar fins a dos i, en el cas de Madrid, tres; en canvi, les tres províncies del País Basc tindran un sol inspector (art. 299).

- Per ser inspector d'ensenyament primari s'ha d'haver estudiat a l'Escola Normal Central i exercit de mestre a l'escola pública durant cinc anys, o deu en l'escola privada (art. 300).

- Els inspectors provincials visitaran totes les escoles de primer ensenyament de la seva província (art. 303).

- Hi haurà tres inspectors generals de primer ensenyament que seran nomenats entre els inspectors de província de primera classe, directors d'Escola Normal o mestres del curs superior de l'Escola Normal Central. Hauran d'exercir el seu darrer càrrec durant cinc anys i tenir el títol de batxiller en arts (art. 304). Visitaran les escoles normals de mestres (homes i dones), vigilaran el treball dels inspectors provincials i faran totes les tasques que els mani el Govern (art. 305). El Govern publicarà un reglament per a aquests inspectors (art. 307).

Les inspeccions, a partir d'aquesta legislació, es fan als centres de parvulari, ensenyament primari i secundari. Aquestes inspeccions es fan a tots els nivells educatius implantats.

La inspecció d'ensenyament amb data 12 de febrer de 1858 que fa Bruno Barnoya, dins la sèrie estadística de 1856-1860, conté poques dades qualitatives de l'ensenyament que es fa en els centres, però és significativa perquè són les primeres d'escolarització que hem pogut consultar referents a Mataró, i si hi afegim les del cens corresponent a 1860, amb 16.603 habitants (el cens de 1857 comptabilitza 16.595 habitants, pràcticament el mateix que el 1860), que també conté algunes dades d'escolarització, tenim la taula següent, que ens permet fer una aproximació a la realitat escolar de la ciutat i constatar com encara no s'acompleixen els objectius marcats a nivell estatal sobre implantació del sistema educatiu, pel que fa al nombre d'escoles primàries completes:[18]

		Nens		Nenes	
			Núm. nens		Núm. nenes
Escoles primàries	públiques completes	3	194	1	117
	públiques incompletes	2	209	2	64
	privades completes	5	397	3	152
	privades incompletes	2	85	-	-
	segons la llei hauria de tenir escoles	9 completes		9 completes	
Cens de nens / nenes	6-10 anys		817		783
	11-15 anys		872		822
	estudiants ensenyament elemental		318		326
	estudiants de 2n ensenyament		59		
	estudiants d'escoles preparatòries		44		
	estudiants d'estudis superiors		33		
	estudiants de carreres especials		22		
Cens de mestres		14		9	

De la dècada dels seixanta, tenim diferents informacions de les visites d'inspecció, una de les quals, la de 1862,[19] és referida als mestres, al material i al tipus d'ensenyament, però no s'inspeccionen totes les escoles i conté poques dades, tot i que són significatives. La de 1864[20] informa sobre les escoles públiques que falten per establir a Mataró segons la llei, i detecta que encara en manca una superior de nens i una elemental de nenes, i són les que s'obren aquest mateix any. Finalment, un informe de la Junta d'Instrucció Pública de la província de Barcelona de 1866[21] afirma que a la ciutat ja no manca cap local propi per a escoles i, per tant, hem de considerar que la situació s'ha normalitzat. Hem d'esperar fins a una nova inspecció el 1879, per tenir dades qualitatives de l'ensenyament a la ciutat.[22]

Montserrat Gurrera i Lluch

NOTES

1.- *Estadística de la primera enseñanza de la Península e islas adyacentes correspondiente al quinquenio de 1850 a 1855, formada por la Comisión auxiliar del Ramo.* Imprenta del Colegio de Sordomudos y de Ciegos (Madrid 1858).
Estadística de la primera enseñanza en España, correspondiente al quinquenio que terminó en 31 de diciembre de 1870 publicada por la Dirección General de Instrucción Pública. Imprenta y Fundición de M. Tello (Madrid 1876).
PASCUAL MADOZ, *Diccionario geográfico estadístico de España y sus posesiones de ultramar*, volum III (Madrid 1846-1850), 449.
MERCEDES VILANOVA RIBAS i XAVIER MORENO JULIÀ, *Atlas de la evolución del analfabetismo en España, de 1887 a 1981.* Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1992), 62.
ANTONIO VIÑAO FRAGO i JEAN-LOUIS GUEREÑA, *Estadística escolar, proceso de escolarización y sistema educativo nacional en España (1750-1850).* Ariel (Barcelona 1996), 16-22, 56-168 i 235.
ENRIQUE TIERNO GALVÀN, *Leyes políticas españolas fundamentales (1808-1936).* Tecnos, S.A. (Madrid 1972), 67.

2.- VIÑAO FRAGO i GUEREÑA, *Estadística escolar*, 130-149.

3.- SONSOLES SAN ROMÁN, *Las primeras maestras. Los orígenes del proceso de feminización docente en España.* Ariel (Barcelona 1998), 136-138.
M. CARMEN SIMÓN PALMER, *La enseñanza privada seglar en Madrid 1820-1868.* Instituto de Estudios Madrileños (Madrid 1972), 14.
ANTONIO VIÑAO FRAGO, *Política y educación en los orígenes de la España contemporánea. Examen especial de sus relaciones en la enseñanza secundaria.* Editorial Siglo XXI de España Editores S.A. (Madrid 1982), 355.

4.- SIMÓN PALMER, *La enseñanza privada*, 15.

5.- Ministerio de Educación y Ciencia. *Historia de la educación en España. Textos y documentos*. Vol. II. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1979), 149-158.

6.- AMM, Acords municipals de 3 de juliol de 1826.

7.- AMM, Acords municipals de 2 de desembre de 1834.

8.- A tall d'exemple, podem consultar AMM. Acords municipals de 7 i 20 de març de 1846, i 21 de juny de 1856. MASMM, Arxiu del Rector. Caixa de Beneficència. Carta del rector al seu superior, de 30 de juny de 1853.

9.- AMM, Acords municipals de 15 de gener de 1835.

10.- AMM, Acords municipals d'11 d'abril i 6 de maig de 1836.

11.- AMM, Acords municipals de 22 i 26 de febrer, 5 d'abril, 23 d'agost i 17 i 24 de setembre de 1838.

12.- AMM, Acords municipals de 2 de maig de 1855.

13.- Hi ha sis cecs entre 17 i 58 anys, i cinc sordmuts entre 52 i 7 anys. AMM, AH-224.

14.- AGHUB, 20/2/5/8.

15.- JORDI MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'Escola Normal de Barcelona (1845-1972)*, Universitat de Barcelona (Barcelona 2000), 56-57, 74-75 i 531.

16.- Entre l'inici de les visites hi ha una diferència de mitja hora, a excepció de les del dia 20 de novembre, en què a l'escola de Juan B. Maqués sembla que hi està més perquè la posterior la visita al cap d'una hora. AGHUB, 20/2/5/8.

17.- Ministerio de Educación y Ciencia. *Historia de la educación*, 245-300.

18.- AGHUB, 19/3/1/7. AMM, AH-224.

19.- AGHUB, 20/5/4/9.

20.- AGHUB, 19/7/1/1.

21.- AGHUB, 20/8/6/6.

22.- AGHUB, 19/8/6/1.

BIBLIOGRAFIA

Estadística de la primera enseñanza de la Península e islas adyacentes correspondiente al quinquenio de 1850 a 1855, formada por la Comisión auxiliar del Ramo. Imprenta del Colegio de Sordomudos y de Ciegos (Madrid 1858).

Estadística de la primera enseñanza en España, correspondiente al quinquenio que terminó en 31 de diciembre de 1870 publicada por la Dirección General de Instrucción Pública. Imprenta y Fundición de M. Tello (Madrid 1876).

MADOZ, Pascual. *Diccionario geográfico estadístico de España y sus posesiones de ultramar*, volum III (Madrid 1846-1850).

Ministerio de Educación y Ciencia. *Historia de la educación en España. Textos y documentos.* Vol. II. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1979).

MONÉS i PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *L'Escola Normal de Barcelona (1845-1972).* Universitat de Barcelona (Barcelona 2000).

SAN ROMAN, Sonsoles. *Las primeras maestras. Los orígenes del proceso de feminización docente en España.* Ariel (Barcelona 1998).

SIMÓN PALMER, M. Carmen. *La enseñanza privada seglar en Madrid 1820-1868.* Instituto de Estudios Madrileños (Madrid 1972).

TIERNO GALVÁN, Enrique. *Leyes políticas españolas fundamentales (1808-1936).* Tecnos, S.A. (Madrid 1972).

VILANOVA RIBAS, Mercedes i MORENO JULIÀ, Xavier. *Atlas de la evolución del analfabetismo en España, de 1887 a 1981.* Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1992).

VIÑAO FRAGO, Antonio. *Política y educación en los orígenes de la España contemporánea. Examen especial de sus relaciones en la enseñanza secundaria.* Editorial Siglo XXI de España Editores S.A. (Madrid 1982).

VIÑAO FRAGO, Antonio i GUEREÑA, Jean-Louis. *Estadística escolar, proceso de escolarización y sistema educativo nacional en España (1750-1850).* Ariel (Barcelona 1996).

Documents diversos

Arxiu Municipal de Mataró (AMM). Acords municipals dels anys 1826, 1834-1838, 1846, 1855 i 1856.

Arxiu Municipal de Mataró (AMM). Arxiu Històric (AH). Lligall AH-224.

Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (MASMM). Caixa de Beneficència. Carta del Rector al seu superior, 30 de juny de 1853.

Arxiu General Històric de la Universitat de Barcelona (AGHUB). Lligalls 19/7/1/1, 19/3/1/7, 20/2/5/8, 20/5/4/9 i 20/8/6/6.